

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/104256,Wywiezienie-do-III-Rzeszy-i-repatriacja-Jozefa-Niedbaly.html>

Wystawa IPN „Ukradzone dzieciństwo” - Przemyśl, 2019 r.

ARTYKUŁ

Wywiezienie do III Rzeszy i repatriacja Józefa Niedbały

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa (1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: JACEK WRÓBEL 20.11.2023

W lecie 1944 r. dwunastoletni Józef został odebrany matce za „niewłaściwe zachowanie” i umieszczony w niemieckiej placówce. W 1945 r., wobec zbliżania się frontu, Józef został przymusowo „ewakuowany” w głąb Niemiec. Do rodziny

udało mu się powrócić dopiero w 1948 r.

19 listopada 1948 r. nastąpiła repatriacja z Niemiec Józefa Niedbały. W lecie 1944 r. chłopiec został odebrany matce przez niemieckie władze okupacyjne i w lutym 1945 r. wywieziony do III Rzeszy Po wojnie został odnaleziony w Amerykańskiej Strefie Okupacyjnej Niemiec.

Odebrany za „niewłaściwe zachowanie”

Józef Niedbała (Niedballa) urodził się 17 czerwca 1932 r. w Wielkich Hajdukach w polskiej części Górnego Śląska (w kwietniu 1939 r. miejscowość ta została włączona do Chorzowa), jako syn Henryka i Marty z domu Gorgon lub Elżbiety z domu Uliczka (w dokumentach występują dwie wersje imienia i nazwiska panińskiego matki).

W 1940 r. ojciec chłopca – Henryk Niedbała – został zatrzymany przez niemieckie władze okupacyjne za słuchanie zagranicznych radiostacji. Po kilku miesiącach pobytu w więzieniu został zwolniony. W 1941 r. został ponownie aresztowany za działalność polityczną i osadzony w obozie koncentracyjnym Gross Rosen, gdzie przebywał do 1945 r.

186

WY

BIURO GOSPODARSTWA
DEPARTAMENT SZKOLNY I WYCHOWANIA
WARSZAWA - POLSKA

REPATRIACJA NIEMIA POZIEMO OKUPARZO -
REPA TR I E N T A C - STREFA AMERYKANSKA

NIEDBAŁA

1. WIELKIE HAJDUKI .....

2. I M I E .....
Józef

3. D A T A U R O D Z I N I .....
17.6.32

4. M I E J S C O W O Ś Ć U R O D Z I N I .....
Wielkie Hajduki - Katowice

5. I M I E N I O P A N I .....
HENRYK A. WARTO

6. I M I E N I O P A N I .....
MARTA

7. G D Z I E P R Z E B Y W A Ł N A T E R E N I E N I E M I E D I E .....
REPA TR I E N T A C - STREFA AMERYKANSKA

8. D A T A R E P A T R I A C Y J N A .....
19.11.1948

9. D O K O D O R E P A T R I A C Y J N A .....
do rodziców

10. P O D P I S K I .....
Józef Niedbała

Punkt Repatriacyjny
Zaopiekowanie data: 19.11.48
Wz. K. B. 10

Dr. C. Kozłowski
Kierownik Biura Repatriacji
Wz. K. B. 10

Karta repatriacyjna Józefa Niedbały - dziecka polskiego odnalezionego na terenie Niemiec - amerykańska strefa okupacyjna

(dokument Delegatury PCK na Amerykańską Strefę Okupacyjną w Niemczech) / Akta Pełnomocnika ds. Rewindykacji Dzieci PCK - Dzieci rewindykowane - akta osobowe N-O, l. 1943-1952 (poszyt dot. Józefa Niedbały) - GK 188/276, s. 186

188

AKTA OSOBOWE
DZIECI POLSKIE
OKRESY WYKONANIA

1) Imię i nazwisko ..... *Niedbała Józef*

2) Data i miejsce urodzenia ..... *12.6.1932, Kłodzko, Huty, Katowice*

3) Imię rodziców ..... *Henryk*

4) Ostatni znany adres (nie włączyć do niego adresy) *12.10.48*
a) rodzina ..... *Chodźcy, Al. Towar. 11, Poczta 107-44*

5) Data przyjazdu dziecka do ośrodka *12.9.1948*

6) Wzrost przyjeżdżającego *1,50*
a) w chwili przyjazdu ..... *Pruszków*
b) w chwili przyjazdu ..... *Pruszków*
c) w chwili przyjazdu ..... *Pruszków*

7) Czy dziecko miało kontakt z:
a) rodziną ..... *nie*
b) innymi dziećmi ..... *nie*
c) innymi osobami ..... *nie*

8) Czy dziecko miało kontakt z:
a) innymi dziećmi ..... *nie*
b) innymi osobami ..... *nie*

9) Czy dziecko było bez kontaktu z rodziną ..... *nie*

10) Czy dziecko było w grupie z dziećmi ..... *nie*

11) Czy dziecko było w grupie z:
a) innymi dziećmi ..... *nie*
b) innymi osobami ..... *nie*

12) Jakiś komentarz ..... *Pruszków, Poczta 107-44*

13) Wzrost *1,50*
a) w chwili przyjazdu ..... *Pruszków, Poczta 107-44*
b) w chwili przyjazdu ..... *Pruszków, Poczta 107-44*

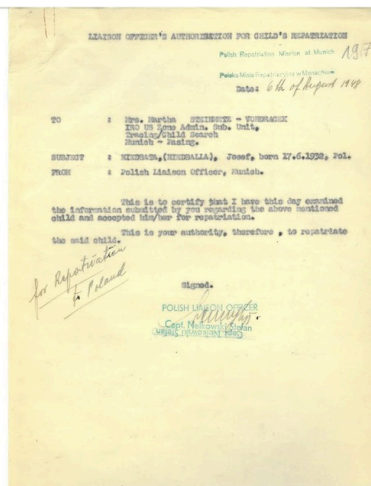
Pruszków, Poczta 107-44

Karta opisowa dziecka polskiego Józefa Niedbały odnalezionego i przebywającego w Ośrodku Dziecięcym Międzynarodowej Organizacji ds. Uchodźców (ang. International Refugee Organisation - IRO) w Prien / Akta Pełnomocnika ds. Rewindykacji Dzieci PCK - Dzieci rewindykowane - akta osobowe N-O, l. 1943-1952 (poszyt dot. Józefa Niedbały) - GK 188/276, s. 188

W lecie 1944 r. Józef został odebrany matce za „niewłaściwe zachowanie” i umieszczony w niemieckim domu wychowawczym/poprawczym – *Erziehungsheim* Gershein, powiat Neustadt na Górnym Śląsku (powiat prudnicki). Niezależnie od oficjalnej przyczyny zatrzymania chłopca, można przypuszczać, że władze niemieckie wykorzystały okazję do odebrania dziecka z niepewnej politycznie rodziny, w której mówiło się po polsku. Przy tym automatycznie uznawano, że dzieci z Górnego Śląska mają pochodzenie niemieckie i przeznaczano je do germanizacji. Tak zapewne było i w tym przypadku – w Gershein Józef kontynuował naukę w niemieckiej szkole.

Wywiezienie i powrót

21 lutego 1945 r., wobec zbliżania się frontu, Józef wraz z wszystkimi chłopcami z placówki w Gershein został ewakuowany w głąb Niemiec. Przez Prudnik (Neustadt), Ołomuniec (Olmütz), Pragę, Pilzno (Pilsen) i Furth dotarł w marcu 1945 r. do Schwandorf w Regensburgu (Ratyzbonie). Po kilku dniach dzieci zostały umieszczone w Domu Dziecka dla uchodźców w Kalmuntz koło Ratyzbony. W grudniu 1945 r. chłopiec został przeniesiony do *Erziehungsheim* Birkeneck koło Freising. 15 lub 21 lutego 1946 r. Józef został umieszczony w Opiekuńczej Instytucji Edukacyjnej (*Fürsorgeerziehungsanstalt*) / Zakładzie Wychowawczym Piusheim, Post Glonn (powiat Ebersberg), której dyrektorem był Georg Seidl.

**Autoryzacja repatriacji Józefa
Niedbały przez polskiego oficera
łącznikowego z Polskiej Misji
Repatriacyjnej w Monachium /**

**Akta Pełnomocnika ds.
Rewindykacji Dzieci PCK - Dzieci
rewindykowane - akta osobowe
N-O, I. 1943-1952 (poszyt dot.
Józefa Niedbały) - GK 188/276, s.
197**

Registration No.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
SUPPLEMENTARY RECORD-FACE SHEET																															194																																																																					
CHILD Józef																															Date																																																																					
Parents of Record George and Elizabeth																															Date																																																																					
Other Names Used																															Date																																																																					
Birthdate 17 June 1932																															Date																																																																					
Place of Birth Wieliczka, Upper Silesia, Poland																															Country																																																																					
Religion Catholic																															Date																																																																					
Education Elementary School by the Polish Association of Friends of the Polish People in Katowice, Katowice, Upper Silesia, Poland, 1945																															Date																																																																					
Address in Country of Origin 15 Piłsudski St., Katowice, Upper Silesia, Poland, 1945																															Date																																																																					
Address in Country of Adoption 15 Piłsudski St., Katowice, Upper Silesia, Poland, 1945																															Date																																																																					
Occupation agricultural laborer																															Date																																																																					
Family George and Elizabeth																															Date																																																																					
FATHER George																															Date																																																																					
MOTHER Elizabeth																															Date																																																																					
Other members of the immediate family and relatives																															Date																																																																					
Remarks																															Date																																																																					

**Uzupełniający arkusz
ewidencyjny dot. Józefa Niedbały
/ Akta Pełnomocnika ds.
Rewindykacji Dzieci PCK - Dzieci
rewindykowane - akta osobowe
N-O, I. 1943-1952 (poszyt dot.
Józefa Niedbały) - GK 188/276, s.
198**

Od 1946 r. rodzice Józefa utrzymywali z nim kontakt korespondencyjny. Chłopiec nawiązał też kontakt listowny ze swoją siostrą Rosą Niedbałą (ur. ok. 1934 r.), która znalazła się pod koniec wojny w Saksonii (pracowała tam w gospodarstwie rolnym) i powróciła do Polski przed bratem (zapewne pod koniec 1946 r. lub na początku 1947 r.). Wydaje się, że w przypadku Józefa istniał jakiś problem utrudniający jego powrót do Polski, zapewne związany z charakterem placówki, w której przebywał.

W marcu 1948 r. rodzice chłopca zwrócili się listownie do Delegatury Polskiego Czerwonego Krzyża na Amerykańską Strefę Okupacyjną w Niemczech o pomoc w repatriacji syna do Polski. Wraz z pismem z 6

sierpnia 1948 r. rodzice przesłali dokumentację niezbędną do przeprowadzenia repatriacji.

Social History	
Child's Name: Józef Niedbały	1938
First displacement: 21.7.45, the child "Ernst-August" Niedbały had to be evacuated on account of approaching armies. Boy was among the child ren.	
Separation from parents: Separated from mother in summer 1944 when he was placed into the Erziehungslager Wehrmacht. Separated from father when he was taken to the Camp Gross Trochau.	
Change and history: 21.7.45 evacuated from Wehrmacht with all the boys of the educational camp. In special train via Austria, Slovakia, Czechoslovakia to the concentration camp Gross Trochau. Some days later children were placed into a children's home for refugees in children's camp Gross Trochau. In Dec. 45 boys and 11 other boys were sent to the "Erziehungslager Wehrmacht" in Gross Trochau. In 1946-1947 other boys were moved to the "Erziehungslager Wehrmacht" in Gross Trochau.	
Information re family: Boy's father was working as bookbinder in a coal-mine at Wehrmacht. From 1944 to 1945 father was looking after the children and the household in 1946 father worked in prison for 14 months on the occasion of political activities. In 1947 he was taken to the Gross Trochau from Gross Trochau. In 1948 the boy returned home during the absence of his father and his mother could not take care of her children who were given to the "Erziehungslager Wehrmacht" and his mother to a house at Wehrmacht. During his stay in the home his mother came to see the children and he at an occasion when his mother and his sister received the last letter from his father in March 1948. This letter his father informed him that he is sending him a document to enable him to return home. Boy accepted this document (attached to the Polish Certificate of status and was told that his mother will help him to be repatriated. His sister flew from Slovakia in February 45, and was working on a farm since that time (Pauze, Gorka). He wrote his mother a letter dated 27.10.45 (attached) asking that she is going to leave Germany for Poland with the next transport.	
Physical Contact: Boy is in good health. Considered as a bright, friendly boy.	
Language: Speaks German and Polish fairly well. States that no Polish German of school origin was usually spoken at home.	
Documentary papers: Refugee Certificate Card No. 721702 issued by the State Department for the Displaced Persons in 1945 at Gross Trochau. Letters written to his parents dated 12.1.46, 2.3.46 (copies attached), letter written by his father dated 27.10.45 (copy attached). Copy of a document issued by Polish authorities in the presence of Hitler's soldiers Gross Trochau on 17.4.46 (copy attached).	
School: Attended the Primary German School at Gross Trochau (1945-46) and at Gross Trochau and Lusatia from 1946-47.	
Plans regarding the boy: Wants to join his parents as soon as possible. Wants to be very happy to return to his family.	

"Historia społeczna" Józefa Niedbały (dokument dotyczący losów dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej oraz jego rodziny) / Akta Pełnomocnika ds. Rewindykacji Dzieci PCK - Dzieci rewindykowane - akta osobowe N-O, I. 1943-1952 (poszty dot. Józefa Niedbały) - GK 188/276, s. 199

14 września 1948 Józef został przeniesiony z placówki Piusheim do Ośrodka Dziecięcego Międzynarodowej Organizacji ds. Uchodźców (ang. *International Refugee Organisation* - IRO) w Prien/Chiemsee.

19 listopada 1948 r. Józef Niedbała został repatriowany do rodziców mieszkających w Chorzowie (dzielnica Chorzów-Batory).

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

COFNIJ SIĘ